

Viivästyksiä käräjänotaarien käsiteltävänä olleissa rikosasioissa

ASIAN VIREILLETULO

Vaasan hovioikeus on toukokuussa 2022 toimittanut oikeuskanslerille kertomuksen hovioikeuspiirinsä käräjäoikeuksien tarkastuksesta vuonna 2021. Kertomukseen sisältyy hovioikeuden kertomus Satakunnan käräjäoikeuteen marraskuussa 2021 tehdystä tarkastuksesta. Kertomuksessa tuodaan muun ohella esille, että käräjäoikeudessa toimineiden käräjänotaarien nimissä tuolloin olleiden yli vuoden vanhojen rikosasioiden joukossa oli asioita, joissa hovioikeuden saaman selvityksen mukaan rikoksen syyteoikeus oli vanhentunut.

Päätin omana aloitteenani selvittää tarkemmin käräjänotaarien nimissä olleiden yli vuoden vanhojen rikosasioiden käsittelyä Satakunnan käräjäoikeudessa.

SELVITYS

Vaasan hovioikeudesta on oikeuskanslerinvirastoon hankittu listaus Satakunnan käräjäoikeuden käräjänotaareilla yli vuoden vireillä olleista rikosasioista syksyllä 2021. Hovioikeuden ilmoittaman mukaan sen tarkastuskertomuksessa todettu tieto eräiden rikosten syyteoikeuden vanhentumisesta perustui kyseiseen listaukseen.

Listauksen merkintöjen perusteella neljässätoista käräjänotaarien käsiteltävänä olleessa rikosasiassa näytti olleen puutteita asioiden käsittelyssä. Esimerkiksi käräjänotaareilla oli ollut käsiteltävänä asia, jossa molempien epäiltyjen rikosten syyteoikeus oli käräjäoikeuden laiminlyönnin seurauksena vanhentunut, sekä toinen, jossa toisen epäillyn rikoksen syyteoikeus oli van-

hentunut. Muissa kahdessatoista asiassa näytti olleen muunlaisia käräjäoikeuden laiminlyönnejä, joiden seurauksena asioita ei ollut käsitelty lain edellyttämällä tavalla ilman aiheetonta viivytystä.

Olen näiden tietojen perusteella pyytänyt Satakunnan käräjäoikeuden laamannia hankkimaan asian tutkimiseksi tarpeellisen selvityksen ja antamaan oman lausuntonsa, joissa tuli ottaa kantaa edellä lueteltujen neljäntoista rikosasian käsittelyyn käräjäoikeudessa. Siltä osin kuin listauksessa oli merkintöjä epäiltyjen rikosten syyteoikeuden vanhentumisesta, tuli erityisesti kiinnittää huomiota oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 8 §:n 1 momentin sääntökseen, jonka mukaan tuomioistuimen on viipymättä annettava haaste, jollei asiaa luvun 6 §:ssä säädetyllä tavalla heti jätetä tutkimatta.

Selvitys- ja lausuntopyynnössäni tarkensin, että siinä tarkoitetuissa muissa asioissa tuli kiinnittää huomiota niiden viivytyksettömään käsittelyyn sekä eräissä asioissa erityisesti siihen, miksi ratkaisut näyttivät jääneen ajallaan tekemättä. Pyysin käräjäoikeutta myös selostamaan, miten käräjänotaarit on perehdytetty tehtäviinsä, minkälaista ohjausta ja tukea he ovat saaneet notarikautensa aikana sekä miten käräjänotaareilla käsiteltävänä olevien rikosasioiden käsittelyn ohjeistus ja seuranta on käräjäoikeudessa järjestetty. Pyysin käräjäoikeutta vielä toimittamaan ajankohtaisen listauksen mahdollisista käräjänotaareilla yli vuoden vireillä olleista rikosasioista sekä selvitykset tällaiseen listaukseen sisältyvien asioiden käsittelyn viipymisen syistä.

Käräjäoikeus toimitti marraskuussa 2022 oikeuskanslerinvirastoon käräjänotaarien vastuutuumarina toimineen käräjätuomarin selvityksen ja käräjäoikeuden silloisen laamannin lausunnon liitteineen. Koska käräjäoikeuden selvitys ja lausunto jättivät useita kysymyksiä avoimiksi, oikeuskanslerinvirastoon hankittiin käräjäoikeudesta yhteensä kahdeksan rikosasian päiväkirjat/arkistopäiväkirjat sekä yhden rikosasian tuomio.

Asiakokonaisuuden tarkemmaksi selvittämiseksi pyysin vielä lisäselvitys- ja lausuntopyynnössäni käräjäoikeudelta tarkennusta useisiin edelleen epäselväksi jääneisiin kysymyksiin. Käräjäoikeus antoi maaliskuussa 2023 lisäselvityksen sekä käräjäoikeuden nykyisen laamannin lausunnon. Käytettävissäni on lisäksi ollut muun ohella Satakunnan käräjäoikeuden käräjänotaarien 1.2.2024 päivitetty harjoittelusuunnitelma.

RATKAISU

Säännöksistä

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa.

Tuomioistuinlain 9 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan tuomarilla on velvollisuus ratkaista hänen käsiteltäväkseen jaettu asia. Tuomarin on virkatoimissaan oltava tunnollinen ja huolellinen. Hänen on käsiteltävä ja ratkaistava asia joutuisasti.

Valtion virkamieslain 14 §:n 1 momentin mukaan virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 8 §:n 1 momentissa säädetään, että jollei rikosasiaa mainitun luvun 6 §:ssä säädetyllä tavalla heti jätetä tutkimatta, on tuomioistuimen viipymättä annettava haaste. Haasteen antaa tuomioistuimen puheenjohtaja tai käräjänotaari.

Rikoslain 8 luvun 1 §:ssä säädetään rikosten syyteoikeuden vanhentumisajasta. Luvun 3 §:n 1 momentin mukaan syyte katsotaan vanhentumisajan kulumisen katkaisevalla tavalla nostetuksi, kun syytettävälle on laillisesti annettu haaste tiedoksi tai häntä vastaan on hänen henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä läsnä ollessa tehty rangaistusvaatimus. Selvää on, että syyte on hylättävä, mikäli syyteoikeus on vanhentunut.

Selvitys

Hovioikeuden edellä selostettuun listaukseen tehtyjen merkintöjen mukaan Satakunnan kärjäoikeuden käräjänotaareilla oli ollut yksi asia, jossa molempien epäiltyjen rikosten syyteoikeus oli vanhentunut. Kärjäoikeuden mukaan kyseisessä näpistyksiä koskevassa asiassa olivat toisen vastaajan osoitetiedot puuttuneet kokonaan ja toisella vastaajalla oli ollut osoitetieto ulkomailla. Tämä viittaa kärjäoikeuden mukaan siihen, että vastaajille ei ollut löytynyt voimassa olevia osoitetietoja, millä puolestaan voinee ollut vaikutusta siihen, että haasteita ei ollut laadittu.

Asian arkistopäiväkirjan merkintä siitä, että asia olisi ennen syyteoikeuden vanhentumista hyväksytty käsittelyyn ja tiedoksiannettavaksi, jää selvityksen mukaan kuitenkin epäselväksi, koska näin ei ollut tapahtunut. Asiassa oli sittemmin tehty kärjäoikeudessa päätös hylätä syytteet rikosten syyteoikeuden vanhentumisen vuoksi, eli vastaajia ei saatu haastettua kahden vuoden kuluessa rikoksen tekemisestä. Muuta selvitystä asiaan ei kärjäoikeuden mukaan ole saatavissa.

Käräjänotaareilla oli lisäksi ollut yksi asia, jossa toisen epäillyn rikoksen syyteoikeus oli vanhentunut. Asia oli tullut kärjäoikeudessa vireille joulukuussa 2019. Vuonna 2022 kärjäoikeudessa oli jouduttu etsimään asian asiakirjoja, koska oli huomattu, ettei asian käsittelyä ollut edes aloitettu. Päiväkirjamerkintöjen mukaan asian vireille tulosta oli kulunut kuusi päivää siihen, kun asia oli hyväksytty käsittelyyn ja tiedoksiannettavaksi. Tällöin ei kuitenkaan ollut laadittu haasteita, minkä vuoksi päiväkirjamerkinnän sisältö jää kärjäoikeuden mukaan epäselväksi. Syytä

sille, miksi haasteita ei ollut annettu viipymättä, ei kärjäoikeuden mukaan ole saatavissa. Aikaa haasteen antamiseen ja sen tiedoksiantamiseen ennen syyteoikeuden vanhentumista olisi ollut noin kaksi kuukautta asian vireilletulosta kärjäoikeudessa.

Hovioikeuden listaukseen sisältyneissä kahdessatoista muussa asiassa on ollut toisenlaisia kärjäoikeuden laiminlyöntejä, joiden seurauksena asioita ei ole käsitelty lain edellyttämällä tavalla ilman aiheetonta viivytystä. Selvityksissä ja lausunnoissa näitä laiminlyöntejä ei ole kiistetty.

Listaukseen on useissa näistä muista asioista merkitty, että ne olivat jääneet lähteneen kärjänotaarin nimiin ja että asiakirjat oli tulostettu uudelleen ja jaettu uudelle käsittelijälle, mutta mitään mainintaa asioissa tehdyistä muista toimenpiteistä ei ollut. Muutama asiaan on merkitty, että ”asia hukkunut jonkun pöydälle”. Yhteen asiaan on merkitty, että ”valitus sakarin mukaan jaettu, mutta ei muuta toimintaa”. Lisäksi useaan asiaan on muun ohella merkitty, että ratkaisut olivat jääneet niissä tekemättä. Varsinaisesta oikeusturvaongelmasta ei viimeksi mainituissa asioissa sinällään liene ollut kyse, koska ulkomaalaisten vastaajien tekemäksi epäiltyjen rikosten syyteoikeus oli niissä vanhentunut, kun vastaajia ei ollut saatu haastettua.

Kärjäoikeuden tapahtuma-aikaisen (jäljempänä ”aiemman”) laamannin mukaan kärjänotaareille ei tapahtuma-aikana luovutettu listoja heidän vastuulleen siirtyneistä asioista, kun he aloittivat viroissaan. Kärjäoikeuden lisäselvityksen mukaan kärjäsihteeri on tapahtuma-aikana merkinnyt jutut ja uusien käsittelijöiden nimet Sakari-järjestelmään, mutta kärjänotaareille ei ole mennyt tietoa heidän nimiinsä siirtyneistä asioista. Yhden kärjäsihteerin mukaan hän on kuitenkin käynyt kärjänotaarien kanssa juttu jutulta läpi heidän nimiinsä siirtyneet asiat.

Lisäselvityksen mukaan kahdessa asiassa, joissa rikosten syyteoikeus oli vanhentunut kokonaan tai osittain kärjäoikeuden menettelyn seurauksena, kummankin lopullisen päätöksen tehneen kärjänotaarin on täytynyt tulla tietoiseksi tästä hänen nimissään olleesta asiasta viimeistään siinä vaiheessa, kun se on päivätty istuntoon. Kärjäoikeuden mukaan sellaista selvitystä ei ole saatavissa, että kärjänotaarit olisivat tienneet näistä asioista tätä aikaisemmin. Näin ollen ei ole saatavissa selvitystä siitä, että kyseiset kärjänotaarit taikka näihin asioihin käsittelijöiksi merkityt aiemmat kärjänotaarit olisivat olleet tietoisia heidän käsiteltävikseen jaetuista mainituista kahdesta asiasta ennen rikosten syyteoikeuden vanhentumista.

Aiemman laamannin mukaan kärjänotaareilla on jo pitkään ollut kaksi kärjäsihteeriä, joiden pääasiallisena tehtävänä on ollut hoitaa kärjänotaarien rikosasioita. Kärjäsihteerien tehtävänä on ollut muun ohella valvoa, että etsintäkuulutukset ovat voimassa ja jutut tulisivat istuttua. Edelleen sihteerien tehtävänä on ollut laatia vuosittain hovioikeudelle toimitettavat luettelot ylivoituisista asioista. Mitä ilmeisimmin näin ei tapahtuma-aikana kuitenkaan ole tehty tai tekemisessä on ollut puutteita, mikä laamannin käsityksen mukaan on pitkälti johtunut siitä, että rikos-

asioita käsittelevällä kahdella sihteerillä on ollut huomattava työmäärä. Käräjäsihteerit ovat lisäksi tapahtuma-aikana vaihtuneet. Kun tähän lisätään opettelu uusissa työtehtävissä, nyt kyseessä oleva ”rästalista” on laamannin mukaan syntynyt; eli ei ole ollut tehtävä sillä tavalla halussa, että työt tulisi tehtyä tärkeysjärjestyksessä. Laamanni myöntää, että käsillä olevassa asiakokonaisuudessa valvonta on yhtä kaikki syystä tai toisesta pettänyt käräjäoikeudessa.

Käräjäoikeuden nykyinen laamanni tuo lausunnossaan esille, että jokaiselle käräjänotaarille on määrätty oma tutortuomari. Jokainen käräjätuomari on vuorollaan ollut velvollinen toimimaan tutortuomarina. Tutortuomarin tehtävistä ei tapahtuma-aikana ole käräjäoikeudessa ollut selaista ohjetta, josta olisi selvinnyt hänelle kuuluvat tehtävät. Ei esimerkiksi ole ollut listaa asioista, joita tutortuomari kävisi läpi aloittavan käräjänotaarin kanssa. Opastaminen on ollut kiinni tutortuomarin aktiivisuudesta ja hänen työtilanteestaan. Käräjänotaarien kouluttamista ovat hoitaneet osin vastuutuomarit, mutta he ovat kouluttaneet käräjänotaareita vain vastuualueeseensa kuuluvista asioista. Laamanni tuo lisäksi esille, että käräjäoikeudessa ei ole ollut juttujen siirtotilanteisiin nimenomaista toimintaohjetta käräjäsihteeereille.

Arviointi

Edellä esitetyn perusteella ilmeistä on, että mainituissa kahdessa syyteoikeuden vanhentumistapauksessa laiminlyönnit antaa haasteet lain edellyttämällä tavalla viipymättä eivät ole olleet seurausta asioiden käsittelijöiksi merkittyjen käräjänotaarien menettelystä. Myöskään mainituista kahdestatoista muusta asiasta ei ole saatu sellaista selvitystä, jonka perusteella laiminlyönnit käsitellä asiat lain edellyttämällä tavalla ilman aiheetonta viivytystä olisivat olleet seurausta jonkun asian käsittelijäksi merkityn käräjänotaarin nimenomaisesta menettelystä.

En tämän vuoksi ole katsonut aiheelliseksi pyytää keneltäkään jo auskultointinsa päättäneeltä käräjänotaarilta selvitystä. Yksi käräjänotaarien tapahtuma-aikaisista käräjäsihteeereistä on käräjäoikeuden selvityksen mukaan niin ikään siirtynyt pois käräjäoikeuden palveluksesta enkä ole häneltä myöskään pyytänyt käräjäoikeutta enää hankkimaan selvitystä. Käräjäoikeuden antama selvitys ja lisäselvitys yhdessä laamannien lausuntojen kanssa muodostavat nähdäkseni riittävän perustan arvioida käräjäoikeuden menettelyä, ottaen erityisesti huomioon, että kohdistan laillisuusvalvonnallisen moitteeni asiassa jäljempänä ilmenevin tavoin käräjäoikeuteen ja sen aiempaan laamanniin.

Käytettävissäni olevasta aineistosta ei nähdäkseni ilmene mitään yksittäistä ja yksiselitteistä syytä käsillä oleviin viivästyksiin käräjänotaarien käsiteltävinä olleissa rikosasioissa. Monilta osin on jäänyt epäselväksi, miksi esimerkiksi haasteita ei ole annettu viipymättä. Käräjäoikeuden selvitysten ja lausuntojen perusteella näyttää siltä, että laiminlyönnit ovat ainakin osin olleet seurausta käräjäsihteerien suuresta työmäärästä, heidän vaihtuvuudestaan ja perehdyttämisestään uusiin tehtäviin.

Käräjänotaarien tehtävien hoitamiseen ja sen valvontaan liittyvien toimintaohjeiden puutteellisuus sekä lisäselvityksessä mainitut haasteiden antamiseen/tiedoksiantamiseen liittyvät tapahtuma-aikaiset käytännöt näyttävät myötävaikuttaneen laiminlyöntien tapahtumiseen. Nykyinen laamanni tuokin esille, että käytäntöjä on sittemmin muutettu selkiyttäen tehtäväkuvia sekä varmistuen, että kukin asia on keskitetysti sihteerit/tuomari –työparin hallinnassa.

Toimiakseen tehokkaasti käräjäoikeuden kaltaisen pitkälle erikoistuneen ja vaativaa asiantuntijatyötä tekevän organisaation on perustuttava työnjakoon, asiantuntemukseen ja luottamukseen. Samalla käräjäoikeuden käsittelemillä asioilla on suuri merkitys yhteiskunnassa ja oikeusturvan hakijoiden elämässä. Virheettömyys ei ole realismia, mutta erilaisilla selkeillä ja toimivilla tarkistus- ja seurantajärjestelmillä virheitä ja vahinkoja voidaan olennaisesti vähentää. Samalla myöskään yksittäisen virkamiehen vastuu ei muodostu kohtuuttomaksi eikä asiakkaiden oikeusturva vaarannu.

Vaikka luottamus onkin toimivan työyhteisön perusedellytys, ei se yksistään riitä. Siihen liikaa nojaamalla vastuu jää liiaksi yksittäisen virkamiehen kannettavaksi ja organisaation toimintaan tulee sattumanvaraisuutta ja epäyhtenäisyyttä. Tarkistus- ja seurantajärjestelmien kehittäminen ja käyttö ovat osa käräjäoikeuden asianmukaista johtamista.

Käräjäoikeuden aiempi laamanni myöntääkin, että valvonta on käsillä olevassa asiakokonaisuudessa syystä tai toisesta pettänyt käräjäoikeudessa. Tarkistus- ja seurantajärjestelmät eivät kuitenkaan yksistään riitä. Myös esimerkiksi työnkulkujen selkeys ja niistä ohjeistaminen on tärkeää. Käytettävissäni olevasta aineistosta päätellen käräjäoikeudessa on tässäkin ollut puutteita. Huomion arvoista myös on, että käräjänotaarit toimivat käräjäoikeudessa vain varsin lyhyen ajan, joka vaikeuttaa asioiden pitkäjänteistä ja hallittua käsittelyä. Kesken jääneitä asioita joudutaan väistämättä siirtämään pois auskultointinsa päättäviltä käräjänotaareilta.

Pidän sinällään myönteisenä, että käräjänotaarien käsiteltävänä olevien asioiden valvontaa on selvityksen mukaan sittemmin tehostettu käymällä muun ohella läpi käräjänotaarien työtilejä määrääjain. Käräjäsiihteerien työmääriin ja työn tasaisempaan jakautumiseen on myös kiinnitetty huomiota ja sen toteuttaminen on aloitettu. Myönteistä niin ikään on, että käräjänotaarien harjoittelusuunnitelmaa on päivitetty. Siihen on käsillä olevien tapahtumien jälkeen lisätty seurantalaverreja, joissa tutortuomari ja käräjänotaarien vastuutuomari käyvät käräjänotaarin työtilannetta ja työn sujuvuutta läpi. Harjoittelusuunnitelmaan on myös lisätty muun ohella muistilista tutortuomarille kuuluvista tehtävistä. Siinä todetaan lisäksi, että jokaisella käräjänotaarilla on työparina käräjäsiihteerit, joka muun ohella huolehtii siitä, että käräjänotaari saa tiedon tälle jaetuista ja siirretyistä asioista.

Satakunnan kärjäoikeudessa on siis tapahtunut useita laiminlyöntejä, joiden seurauksena kärjänotaarien käsiteltävänä olleiden rikosasioiden käsittely on viivästynyt eräissä tapauksissa jopa niin, että rikosten syyteoikeus on päässyt vanhentumaan ja rikosvastuu niin muodoin jäänyt toteutumatta. Etenkin se, että haasteen antamiseen liittyvän aiheettomana pidettävän viipymisen vuoksi rikosasiaa ei voida käsitellä lain tarkoittamalla tavalla, on omiaan olennaisesti vaarantamaan luottamusta lainkäyttötoiminnan asianmukaisuuteen.

Aiempi laamanni on todennut selvityksessään, että kärjänotaarien perehdytys on pitkälti jäänyt tutornotaarin tehtäväksi ja kärjänotaarit ovat perinteisesti hoitaneet huomattavan määrän kärjäoikeuteen saapuneista rikosasioista. Pidän tällaista järjestelyä yksinkertaisesti vastuuttomana. Vaativaa tuomioistuinharjoittelua suorittavat notaarit on jätetty käytännössä pärjäämään keskenään ilman kokeneiden virkatuomareiden ohjausta ja tukea. Järjestely on myös vastoin tuomioistuinharjoittelun tarkoitusta ja tavoitteita sekä vaarantaa notaarien ja tuomioistuimen asiakkaiden oikeusturvaa. On ollut viime kädessä laamannin velvollisuus ja tehtävä kärjäoikeuden johtamisesta vastaavana päällikkötuomarina luoda toimivampi järjestelmä.

Kärjäoikeuden johdon tulee kärjäoikeuden työtä tehokkaasti johtamalla ja organisoimalla sekä toimintatapoja kehittämällä ja muilla käytettävissään olevilla keinoilla turvata tehtävien lainmukainen suorittaminen. Edellä esitettyjen näkökohtien perusteella ja koska kärjäoikeuden laamannin vastuulla on järjestää kärjäoikeuden toiminta asianmukaiseksi, kohdistan laillisuusvalvonnallisen moitteeni asiassa kärjäoikeuteen ja sen aiempaan laamanniin. Selvyiden vuoksi toteankin, että tässä päätöksessä käsitellyt tapahtumat ajoittuvat ajankohtaan ennen nykyisen laamannin toimikautta.

Toimenpiteet

Valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain 6 §:n 1 momentin mukaan, jos virkamies, julkisyhteisön työntekijä tai muu henkilö julkista tehtävää hoitaessaan on menetellyt lainvastaisesti tai jättänyt velvollisuutensa täyttämättä, oikeuskansleri voi antaa asianomaiselle huomautuksen vastaisen varalle, mikäli hän ei harkitse olevan tarvetta syytteen nostamiseen. Huomautus voidaan antaa myös viranomaiselle tai muulle yhteisölle.

Satakunnan kärjäoikeudessa on tapahtunut useita laiminlyöntejä, joiden seurauksena kärjänotaarien käsiteltävänä olleiden rikosasioiden käsittely on viivästynyt eräissä tapauksissa jopa niin, että rikosten syyteoikeus on päässyt vanhentumaan. Tässä päätöksessä esittämäni perusteella annan edellä mainitun lainkohdan nojalla kärjäoikeudelle ja päätöksessä käsiteltyjen tapahtumien aikana kärjäoikeudessa toimineelle laamannille, valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain 6 §:n 1 momentissa tarkoitettua huomautuksen.

Tässä tarkoituksessa lähetän päätökseni kärjäoikeudelle.

Päätös lähetetään Vaasan hovioikeudelle tiedoksi.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Apulaisoikeuskansleri

Mikko Puumalainen

Apulaisosastopäällikkö
Esittelijäneuvos

Markus Löfman